

Paramos vaikams centras
Children Support Centre

VAIKŲ VIKTIMIZACIJA LIETUVOJE

Vaikų, nukentėjusių nuo smurto, situacijos ekspertizė

VAIKŲ VIKTIMIZACIJA LIETUVOJE
Vaikų, nukentėjusių nuo smurto, situacijos ekspertizė

Autorės:

Indrė Mačiūnė

Ieva Daniūnaitė

© Paramos vaikams centras, 2010

Leidinių parėmė Europos komisijos Teisingumo, laisvės ir saugumo generalinio direktorato Prevencijos ir kovos prieš nusikalstamumą programa. Europos komisija nėra atsakinga už leidinyje pateiktos informacijos panaudojimą.

TURINYS

Įvadas	4
Statistiniai duomenys apie vaikus, nukentėjusius nuo smurto ir nusikalstamų veikų	4
<i>Nukentėjusių vaikų skaičius</i>	5
<i>Nukentėjusių vaikų lytis</i>	5
<i>Nukentėjusių vaikų amžius</i>	6
<i>Nukentėjusių vaikų gyvenamoji vieta</i>	7
<i>Nukentėjusio vaiko ir smurtautojo sąveika</i>	8
<i>Žala, kurią patyrė nukentėję vaikai</i>	8
<i>Nuo įvairių nusikalstamų veikų nukentėję vaikai</i>	9
Viktimologinių tyrimų rezultatai	12
Apibendrinimas	14
Rekomendacijos	14
Literatūra	15

IVADAS

Viktimizacija – socialinis procesas (arba procesai), formuojantys ir kuriantys auką (I. Michailovič, 2007). Viktimizacija atskleidžia, dėl kokių priežasčių tampama auka. Viktimizacija yra skirstoma į pirminę ir antrinę. Pirminė viktimizacija – tai tiesioginiai nuostoliai, žala, kurią auka patiria po viktiminio įvykio. Antrinė viktimizacija – neigiami padariniai, kuriuos patiria auka ir kurie nėra tiesioginiai viktiminio įvykio padariniai, pavyzdžiui, įvairūs neigiami išgyvenimai, nuotoliai, atsirandantys dėl netinkamo ikiteisminio ar teisminio bylos nagrinėjimo, dėl žiniasklaidos įsikišimo, dėl netinkamos, asmenį žeminančios medicininės apžiūros, dėl nepagrįstų kaltinimų ir pan. (R. Uscila, 2005).

Viktimologijos kryptis, tirianti aukas – vaikus, patiriančius smurtą, prievartą ir kitus neigiamus poveikius, vadinama juvenaline viktimologija. R. Uscila (2007) išskiria tokias aukų – vaikų kategorijas: a) smurto šeimoje ar mokykloje aukos – vaikai; b) vaikai – savižudybių aukos; c) prekybos žmonėmis aukos – vaikai; d) kitos aukų vaikų kategorijos (vaikai – institucinės aukos, vaikai – skurdo aukos, vaikai – priklausomybių aukos). Kiti autoriai išskiria šiek tiek kitokias vaikų – aukų kategorijas, tačiau visose klasifikacijose terminas *auka* apima įvairius neigiamus poveikius vaikams ir neapsiriboja vien nusikalstamomis veikomis prieš vaikus.

Lietuvoje, kaip ir kitose šalyse, atliktų tyrimų rezultatai bei statistiniai duomenys rodo, kad aukos – vaikai yra itin pažeidžiami, jie pasižymi padidėjusiu viktimiškumu (R. Uscila, 2005). Vaikai dažniausiai negali savarankiškai apsiginti, neturi gyvenimiškos patirties, neturi apsaugojimo įgūdžių, yra labai priklausomi nuo savo tėvų, globėjų, kurie neretai tampa skriaudėjais (R. Uscila, 2005). Dėl šių priežasčių vaikų pažeidžiamumas yra didesnis nei kitų amžiaus grupių asmenų. Pripažįstama, kad Lietuvoje trūksta viktimologinių tyrimų, kurie atskleistų vaikų viktimizacinių procesų latentinę pusę.

Analizuojant aukų vaikų viktimizaciją Lietuvoje, svarbu išanalizuoti statistinius duomenis apie vaikus, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų, smurto bei atliktų viktimologinių tyrimų duomenis. Pirmiausia aptarsime statistinius duomenis apie smurtą patyrusius vaikus ir vaikus – nusikalstamų veikų aukas.

STATISTINIAI DUOMENYS APIE VAIKUS, NUKENTĖJUSIUS NUO SMURTO IR NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ

Duomenis apie nukentėjusius vaikus kaupia įvairios institucijos: gydymo institucijos, teisėsaugos institucijos, Vaiko teisių apsaugos skyriai ir kt. Išsamią statistiką apie nukentėjusius vaikus kaupia, sistemina ir kasmet pateikia Informatikos ir ryšių departamentas prie LR Vidaus reikalų ministerijos bei Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Reikėtų pažymėti, kad Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM (toliau – VRM) pateikiami duomenys atspindi vaikų, nusikalstamų veikų aukų, statistiką. Tuo tarpu Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie LR SADM (toliau – VTAS) duomenys atspindi nuo smurto nukentėjusių vaikų statistiką. Kitaip tariant, VTAS pateikiami duomenys apima ne tik vaikus, užregistruotų nusikalstamų veikų aukas, tačiau ir vaikus, nukentėjusius nuo bet kokio smurto, kuris nebūtinai laikomas baudžiamojo įstatymo pažeidimu. Atsižvelgiant į tai, VTAS pateikiami statistiniai duomenys turėtų būti išsamesni, nukentėjusių vaikų skaičius, remiantis šios institucijos duomenimis, turėtų būti didesnis. Tačiau VTAS ir VRM pateikiama statistinė informacija apie nukentėjusius vaikus dažnai nesutampa, be to, VTAS pateikia akivaizdžiai mažesnę nukentėjusių vaikų skaičių. Viena vertus, vis dažniau vaikui patyrus smurtą kreipiamasi į teisėsaugos institucijas, tačiau ne į VTAS. Tuo pačiu tai rodo, kad teisėsaugos institucijos ne visada apie smurto atvejus prieš vaikus informuoja VTAS specialistus. Dėl šios priežasties nukentėjusių vaikų ir jų šeimos narių gerovė, nes VTAS, be

kitų savo funkcijų, inicijuoja šiems vaikams ir jų tėvams būtinos pagalbos suteikimą, tuo tarpu teisėsaugos institucijos, pagal įstatymą, neprivalo informuoti nukentėjusių apie pagalbos galimybes.

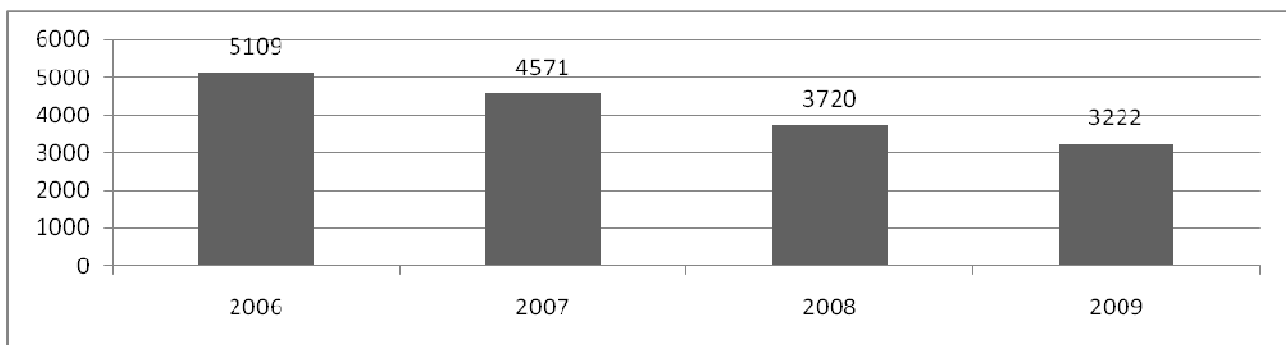
Siekiant išanalizuoti vaikų viktimizaciją Lietuvoje, vertingos informacijos suteiktų Valstybinės teismo medicinos tarnybos prie LR Teisingumo ministerijos turimi statistiniai duomenys apie nuo smurto nukentėjusius vaikus. Tačiau šie statistiniai duomenys nėra viešai pateikiami.

Pristatysime VTAS ir VRM surinktus statistinius duomenis apie nukentėjusius vaikus.

NUKENTĖJUSIŲ VAIKŲ SKAIČIUS

Remiantis VRM duomenimis, 2009 m. vaikai, nukentėję nuo nusikalstamų veikų, sudarė 3,9 % visų fizinių asmenų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų. Pastebima tendencija, kad kasmet vaikų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų, lyginamoji dalis su visais fiziniiais asmenimis, nukentėjusiais nuo nusikalstamų veikų, šiek tiek mažėja. Nukentėjusių vaikų procentinė dalis tarp visų nukentėjusiųjų fizinių asmenų mažėjo nuo 6,2 % iki 3,9 % (2006-2009 m.).

1 pav. 2006-2009 m. Lietuvoje nuo nusikalstamų veikų nukentėjusių vaikų skaičius

Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM duomenys

Kaip matyti iš 1 paveikslė pateiktų duomenų, kasmet užregistruojama mažiau nusikalstamų veikų, nuo kurių nukentėjo vaikai. Nukentėjusių vaikų procentinė dalis tarp visų Lietuvoje gyvenančių vaikų mažėjo nuo 0,71 % iki 0,49 % (2006-2009 m.).

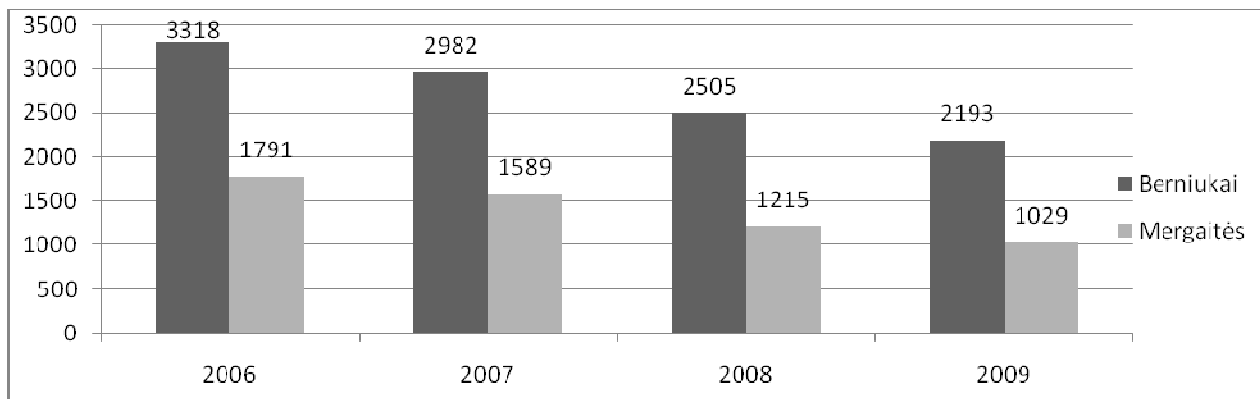
Remiantis VTAS duomenimis, smurtą patyrusių vaikų skaičius 2007–2008 m. gerokai sumažėjo, tačiau 2009 m. išaugo 15 %. VTAS duomenimis, nuo smurto nukentėjo: 2006 m. – 1639, 2007 m. – 1778, 2008 m. – 1048, 2009 m. – 1203 vaikai. Akivaizdu, kad VTAS pateikiamais duomenimis, nuo smurto 2006-2009 metais nukentėjo mažiau vaikų, palyginti su VRM duomenimis. Galimos tokio neatitikimo priežastys jau buvo minėtos – teisėsaugos institucijos VTAS praneša ne apie visus smurto prieš vaikus atvejus. Tokie skaičiai atspindi ne tik tarpžinybinio bendradarbiavimo spragas, tačiau ir tai, kad nuo nusikalstamų veikų nukentėjusiems vaikams nėra inicijuojamas reikalingos pagalbos teikimas, kuriuo turi pasirūpinti VTAS.

NUKENTĖJUSIŲ VAIKŲ LYTIS

Analizuojant nuo nusikalstamų veikų nukentėjusių vaikų pasiskirstymą pagal lytį, matyti, kad dauguma užregistruotų nuo nusikalstamų veikų nukentėjusių vaikų yra berniukai (2 pav.).

Kaip matyti iš 2 paveiksle pateiktų duomenų, 2006-2009 m. Lietuvoje buvo užregistruota daugiau nei du kartus daugiau nuo nusikalstamų veikų nukentėjusių berniukų palyginti su nukentėjusiomis mergaitėmis. Kitaip tariant, du trečdaliai visų nuo nusikalstamų veikų nukentėjusių vaikų yra berniukai, tuo tarpu mergaitės sudaro tik vieną trečiąją visų nukentėjusių vaikų.

2 pav. Nuo nusikalstamų veikų nukentėjusių vaikų lytis 2006-2009 m.

Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM duomenys

Remiantis VTAS duomenimis, berniukai nuo smurto nukenčia dažniau nei mergaitės (1 lentelė), tačiau skirtumas tarp skirtingų lyčių nukentėjusių vaikų skaičiaus yra nežymus.

1 lentelė. Smurto pasiskirstymo pagal lytį kaita 2006-2009 m.

	2006	2007	2008	2009
Berniukai	880	637	543	639
Mergaitės	759	351	505	564

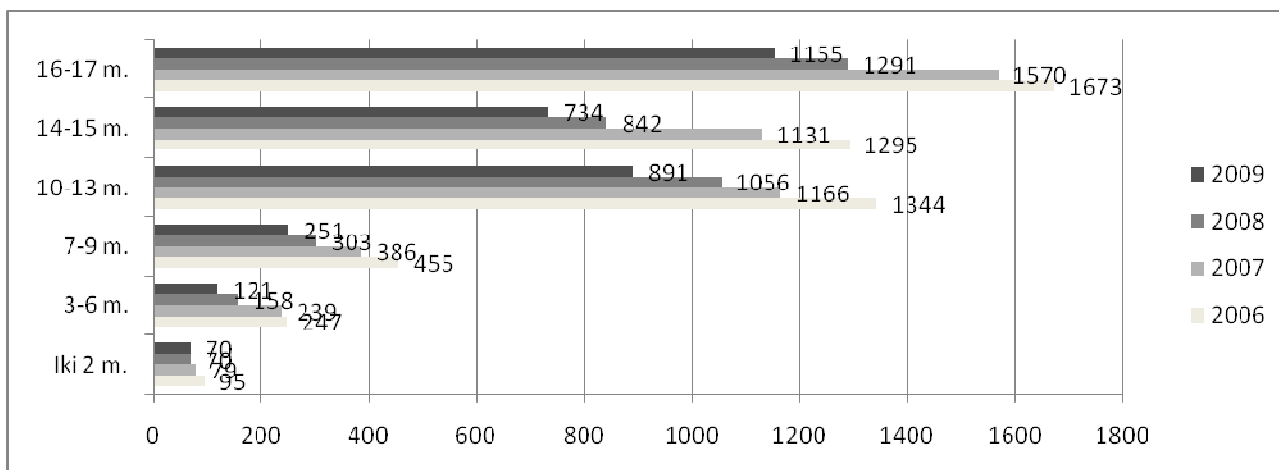
Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie LR SADM duomenys

NUKENTĖJUSIŲ VAIKŲ AMŽIUS

3 paveiksle pateikti skirtingų amžiaus grupių vaikų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų 2006-2009 metais, skaičius. Daugiausia 2009 m. užregistruota nuo nusikalstamų veikų nukentėjusių 16-17 m. amžiaus vaikų. Mažiausiai užregistruota nuo nusikalstamų veikų nukentėjusių vaikų iki 2 m. amžiaus. Galima pastebėti, kad nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų vaikų skaičius tolygiai mažėja kiekvienais metais.

Lyginant skirtingų amžiaus grupių vaikų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų, skaičių, žymiausias nukentėjusių vaikų skaičiaus padidėjimas pastebimas 10-13 m. amžiaus kategorijoje, palyginti su 7-9 m. amžiaus vaikais. Taip pat galima pastebėti, kad išskiriamų amžiaus kategorijų intervalai yra nevienodi: 2, 3, 4 metai. 10-13 metų amžiaus vaikų kategorija apima net 4 metus. Atsižvelgiant į tai, kad didžiausias nukentėjusių vaikų skaičiaus padidėjimas yra tarp 10-13 metų ir 7-9 metų amžiaus kategorijų, reikėtų smulkiau išskaidyti 10-13 m. amžiaus kategoriją.

3 pav. Skirtingo amžiaus vaikų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų, skaičius 2006-2009 m.

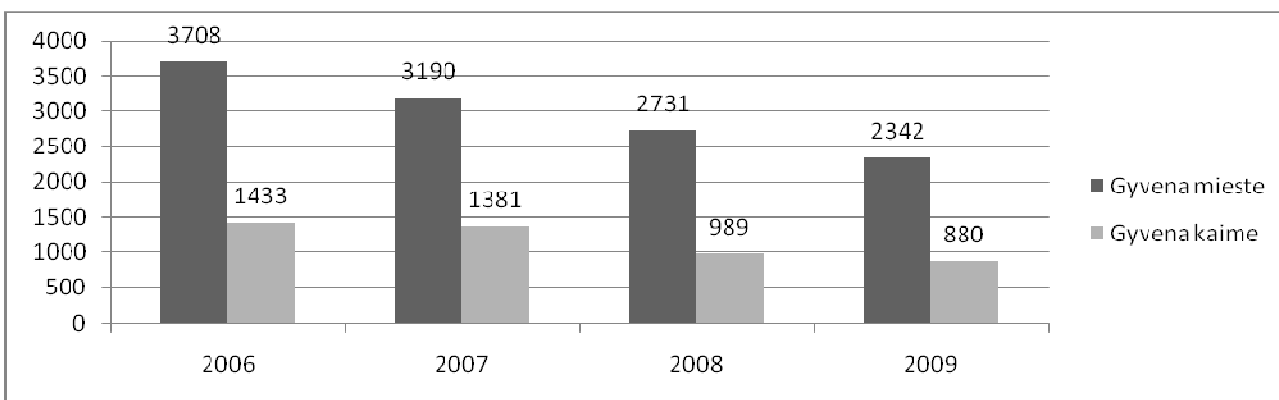
Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM duomenys

VTAS pateikiamais duomenimis, nuo smurto daugiausia nukenčia 10-14 metų amžiaus vaikai. Pastebima tendencija, kad kasmet auga vaikų iki 3 m. nukentėjusių nuo smurto, skaičius (2009 m. – 88 vaikai, 2008 m. – 62, 2007 m. – 77, 2006 m. – 55).

NUKENTĖJUSIŲ VAIKŲ GYVENAMOJI VIETA

Statistikos departamentas pateikia duomenis apie tai, kiek vaikų nukenčia nuo nusikalstamų veikų, priklausomai nuo jų gyvenamosios vietos (4 pav.). Mieste gyvenantys vaikai, nukentėję nuo nusikalstamų veikų, sudaro didžiąją dalį visų nuo nusikalstamų veikų nukentėjusių vaikų. Galima pastebėti, kad 2/3 nuo nusikalstamų veikų nukentėjusių vaikų gyvena mieste, tuo tarpu nukentėję nuo nusikalstamų veikų vaikai, gyvenantys kaime, sudaro 1/3 visų nuo nusikalstamų veikų nukentėjusių vaikų.

4 pav. Nuo nusikalstamų veikų nukentėjusių vaikų, gyvenančių mieste ir kaime, skaičius

Statistikos departamento duomenys

Svarbu pažymėti ir tai, kad kaime gyvenančių nuo nusikalstamų veikų nukentėjusių vaikų procentinė dalis tarp visų kaime gyvenančių vaikų 2009 m. buvo 0,37 %. Tuo tarpu mieste gyvenančių nuo nusikalstamų veikų nukentėjusių vaikų procentinė dalis tarp visų mieste gyvenančių vaikų 2009 m.

buvo 0,56 %. Taigi, mažiau vaikų, gyvenančių kaime, nukentėję nuo nusikalstamų veikų, palyginti su vaikais, gyvenančiais mieste. Tokia pati tendencija stebima nuo pat 2006 metų.

VTAS duomenimis, 2009 m. kaime užfiksuota 55 %, mieste 45 % visų smurto atvejų prieš vaikus, 2008 m. kaime užfiksuota 54 %, o mieste 46 % visų smurto prieš vaikus atvejų. 2007 metais mieste užfiksuota 59 %, o kaime – 41 % smurto prieš vaikus atvejų. 2006 metais mieste užfiksuoti 54 % smurto prieš vaikus atvejų, kaime – 46 % atvejų. Taigi, VTAS ir VRM pateikiami duomenys apie nukentėjusių vaikų gyvenamąją vietą, skiriasi.

NUKENTĖJUSIO VAIKO IR SMURTAUTOJO SAŲEIKA

Dauguma 2006-2009 m. nuo nusikalstamų veikų nukentėjusių vaikų nukentėjo nuo nepažįstamų asmenų (2 lentelė). Kiek mažiau nukentėjo nuo tėvų. Tuo tarpu mažiausiai užregistruota vaikų, nukentėjusių nuo globėjų ar pedagogų. Svarbu atkreipti dėmesį, kad net 21 procentas vaikų 2009 metais nukentėjo nuo savo tėvų. Taigi, kas penktas vaikas, nukentėjęs nuo užregistruotų nusikalstamų veikų, yra nukentėjęs nuo savo tėvų.

2 lentelė. Nukentėjusio vaiko ir nusikaltėlio sąveika 2006-2009 m.

	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.
Nukentėjo nuo tėvų	730	614	363	307
Nukentėjo nuo patėvių ar įtėvių	66	77	59	73
Nukentėjo nuo globėjų	16	5	7	5
Nukentėjo nuo artimų giminaičių	62	52	61	38
Nukentėjo nuo pedagogų	6	10	3	3
Nukentėjo nuo nepažįstamų	1200	1273	1233	960

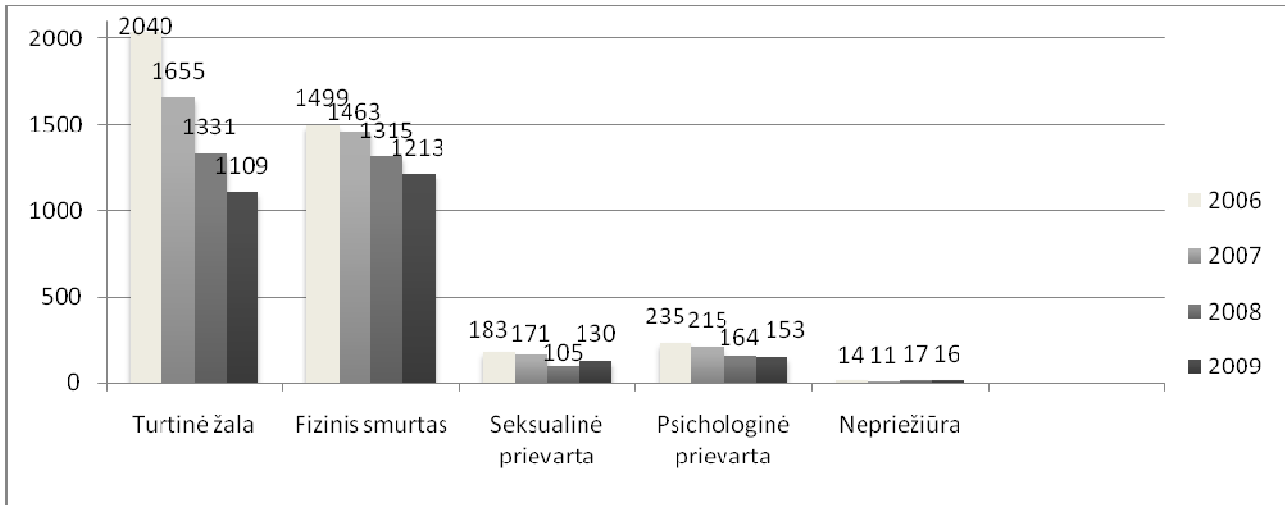
Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM duomenys

VTAS duomenimis 2006–2009 m. fiziškai prieš vaikus dažniausiai smurtavo artimi suaugę žmonės (326 atvejai) bei svetimi nepilnamečiai (210 atvejų). Psichologinį smurtą vaikai dažniausiai patyrė nuo artimų suaugusiųjų (279 atvejai). Seksualinį smurtą vaikai daugiau patyrė nuo svetimų suaugusiųjų (67 atvejai) ir svetimų nepilnamečių (44 atvejai). Beveik dvigubai išaugo atvejų skaičius, kai prieš vaikus seksualiai smurtavo artimieji suaugusieji (27 atvejai).

ŽALA, KURIĄ PATYRĖ NUKENTĖJĘ VAIKAI

Dauguma 2006-2009 m. užregistruotų nuo nusikalstamų veikų nukentėjusių vaikų patyrė fizinį smurtą ir turtinę žalą (5 pav.). Tuo tarpu nepriežiūrą patyrusių vaikų užregistruota mažiausiai. Taip pat akivaizdžiai mažiau užregistruota seksualinės ir psichologinės prievartos atvejų. Tokie duomenys gali būti paaiškinami tuo, kad turtinę žalą ir fizinį smurtą įvertinti ir nustatyti yra lengviausia, tuo tarpu psichologinės ir seksualinės prievartos akivaizdžių įrodymų, požymių gali ir nebūti, tokią prievartą sunkiau išmatuoti ir įvertinti.

5 pav. 2006-2009 m. nukentėjusių vaikų patirta žala

Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM duomenys

Žvelgiant į 5 pav. galima pastebėti keletą tendencijų. Visų pirma, tiek vaikų patirta turtinė žala, tiek fizinė prievarta 2006-2009 metais mažėjo. Tačiau vaikų patirta turtinė žala, palyginti su fiziniu smurtu, mažėjo labiau. Matyti, kad 2009 metais šiek tiek daugiau vaikų patyrė fizinį smurtą nei turtinę žalą. Galima kelti prielaidą, kad vaikų patiriama žala sunkėja, nes turtinė žala subjektyviai yra lengvesnė, turi mažesnę ilgalaikį poveikį vaikui nei fizinis smurtas. Taip pat galima pastebėti, kad vaikų patirta seksualinė prievarta, 2006-2008 metais mažėjusi, 2009 metais pradėjo dažnėti. Tai pat galima pastebėti, kad nepriežiūros atvejų nustatoma labai mažai ir jos skaičius beveik nekinta.

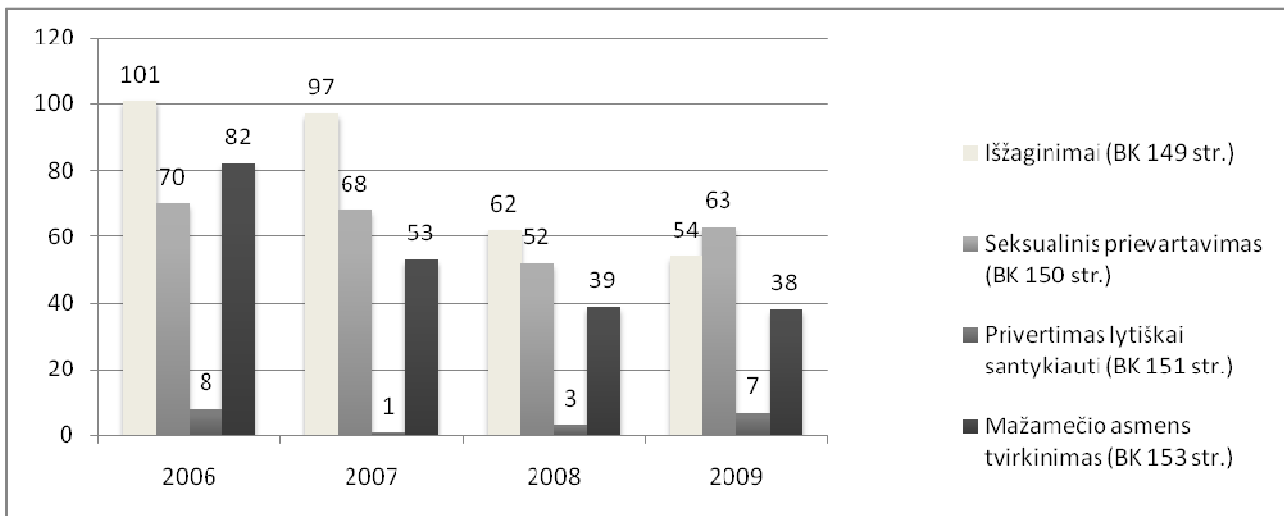
VTAS duomenimis, 2009 m. didžiąją dalį (57 %) patirtų smurto atvejų sudarė fizinis smurtas, 31 % - psichologinis smurtas, 12 % seksualinis smurtas. Duomenų apie nepriežiūrą kaip apie vieną iš smurto rūšių, VTAS nepateikia. Remiantis VTAS duomenimis, 2007–2009 m. dvigubai išaugo seksualinio smurto atvejų: 2007 m. seksualinis smurtas sudarė 6 % patirtų smurto atvejų, 2008 – 11 %, 2009 m. – 12 % visų smurto atvejų. Taip pat galima pastebėti užfiksuotų psichologinio smurto atvejų mažėjimo tendenciją: 2007 m. – 38 %, 2008 m. – 32 %, 2009 m. – 31 % smurto prieš vaikus atvejų.

VTAS duomenimis, seksualinį smurtą mergaitės (116 atvejų) patiria keturis kartus dažniau nei berniukai (30 atvejų). Tuo tarpu berniukai (430 atvejų) du kartus dažniau patiria fizinį smurtą palyginti su mergaitėmis (260 atvejų). Psichologinį smurtą mergaitės (186 atvejai) patyrė panašiu dažnumu kaip ir berniukai (181 atvejais).

NUO ĮVAIRIŲ NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ NUKENTĖJĘ VAIKAI

Statistiniai duomenys taip pat leidžia palyginti vaikų, nukentėjusių nuo konkrečių nusikalstamų veikų, skaičių. 6 paveiksle pateikiami duomenys leidžia palyginti seksualinę prievartą 2006-2009 metais patyrusių vaikų skaičių. Analizuojant pateiktus duomenis, galima pastebėti tendenciją, kad 2006-2008 metais mažėjo išžaginimų. Tuo tarpu seksualinių prievartavimų skaičius išlieka stabilus ir 2009 metais sudaro didžiąją dalį seksualinių nusikaltimų prieš vaikus.

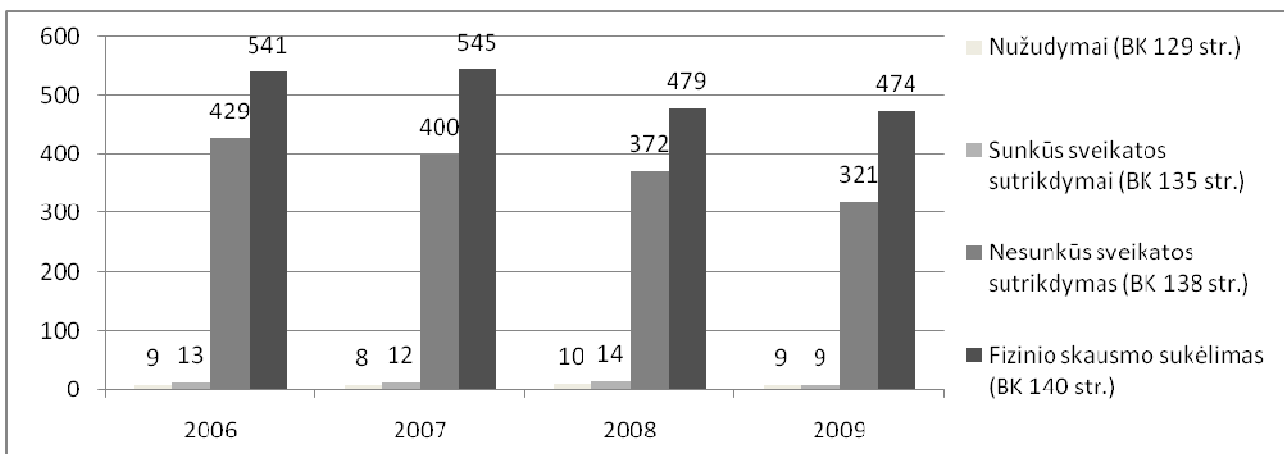
6 pav. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, nuo kurių 2006-2009 m. nukentėjo vaikai

Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM duomenys

7 paveiksle pateikti statistiniai duomenys apie vaikus, nukentėjusius nuo nusikaltimų sveikatai ir gyvybei. Galima pastebėti, kad užregistruojama labai mažai vaikų nužudymų ir sunkių sveikatos sutrikdymų. Tuo tarpu nesunkių sveikatos sutrikdymų ir fizinio skausmo sukėlimo atvejų užregistruojama daugiau. Galima pastebėti tendenciją, kad nusikaltimų žmogaus sveikatai ir gyvybei skaičius prieš vaikus 2006-2009 metais buvo gana stabilus, beveik nekito.

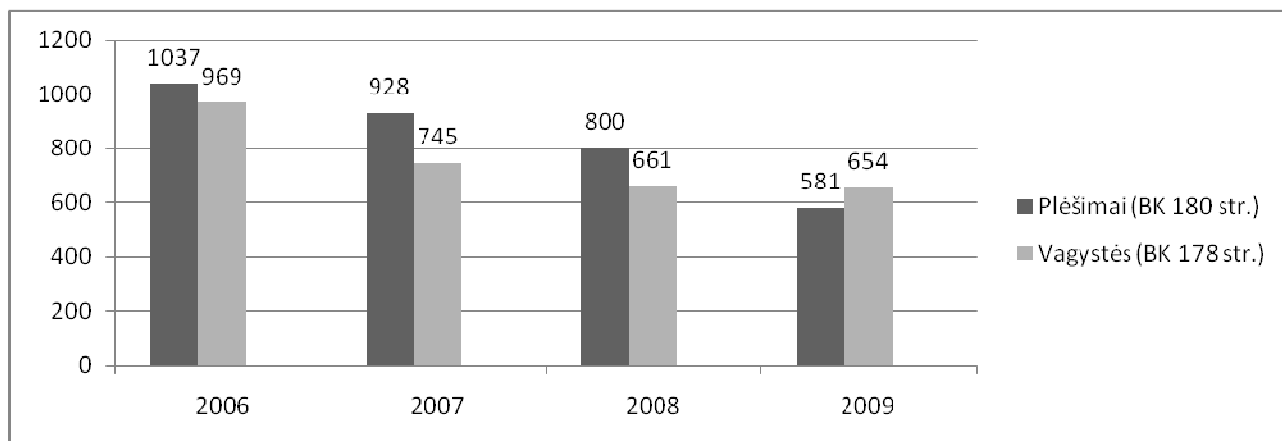
7 pav. Nusikaltimai žmogaus gyvybei ir nusikaltimai žmogaus sveikatai, nuo kurių 2006-2009 m. nukentėjo vaikai

Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM duomenys

Analizuojant užregistruotų vagysčių ir plėšimų prieš vaikus skaičių matyti, kad šių nusikalstamų veikų per pastaruosius ketverius metus mažėjo. 2009 metais, priešingai nei ankstesniais metais, užregistruota daugiau nuo vagysčių nei plėšimų nukentėjusių vaikų.

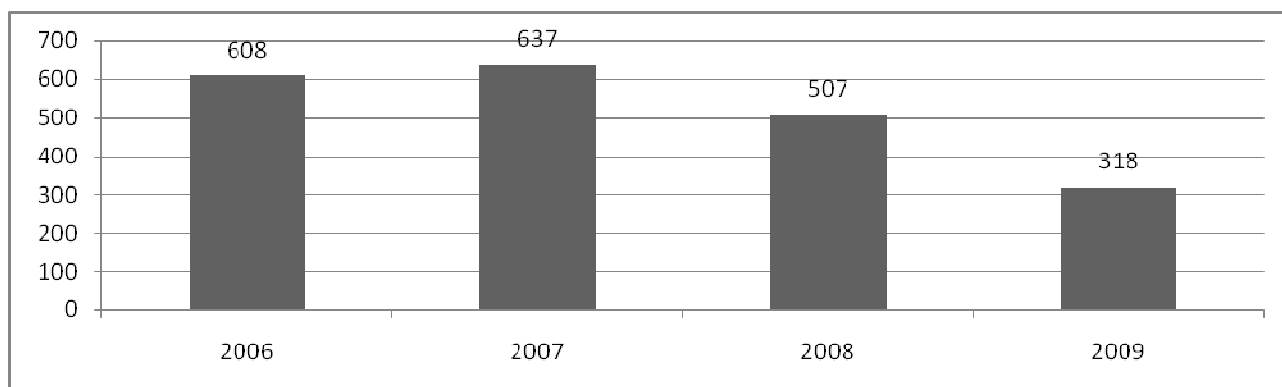
8 pav. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams, nuo kurių 2006-2009 metais nukentėjo vaikai

Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM duomenys

Svarbu pažymėti, kad nemažai vaikų nukentčia nuo kelių transporto eismo saugumo taisyklių pažeidimo (9 pav.). Galima pastebėti tendenciją, kad kasmet vis mažiau vaikų nukentčia nuo šios nusikalstamos veikos.

9 pav. Nuo kelių transporto eismo saugumo taisyklių pažeidimo (281 str.) 2006-2009 metais nukentėję vaikai

Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM duomenys

Apibendrinant statistinius duomenis apie nukentėjusius vaikus, galima pastebėti, kad VRM ir VTAS pateikiami duomenys labai skiriasi, tad sunku pateikti apibendrintas išvadas, išskirti tendencijas. Tad siekiant įvertinti vaikų viktimizaciją Lietuvoje, reikia tobulinti statistinių duomenų rinkimo sistemą. Išanalizavus VRM ir VTAS surinktus duomenis apie nukentėjusius vaikus, galima pastebėti, kad duomenų apie vaikų patirtą seksualinę smurtą, fizinę prievartą yra daugiau, palyginti su emocine prievarta ir vaikų nepriežiūra. Psichologinio ir socialinio darbo su vaikais praktika rodo, kad vaikai dažniausiai patiria emocinę prievartą, dažnai ši prievarta lydi ir seksualinę bei fizinę prievartą. Remiantis šiuo skirtumu, galima teigti, kad emocinei prievartai vaiko teisių apsaugos specialistai skiria nepakankamai dėmesio. Nedideli užfiksuoti nepriežiūros skaičiai gali būti susiję su tuo, kad tokie atvejai dažnai nefiksuojami kaip baudžiamoji veika, o vaiko teisių apsaugos skyrių statistikoje tokie atvejai atsiranda tarp priešasčių tėvų globos apribojimui.

VIKTIMOLOGINIŲ TYRIMŲ REZULTATAI

Reikia pažymėti, kad pristatyti duomenys atspindi tik oficialią statistiką, tačiau iš tikrųjų vaikų, kenčiančių nuo nusikalstamų veikų, patiriančių prievartą, smurtą, skaičius gali būti kelis kartus didesnis. Pavyzdžiui, A. Kiškio (2008) atliktas tyrimas atskleidė, kad 2007 metais 46 kartus daugiau žmonių teigė nukentėję nuo nusikalstamų veikų nei rodė oficialūs statistikos duomenys. Viktimologiniai tyrimai suteikia išsamesnės informacijos apie žmones, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų, leidžia sužinoti realų nukentėjusių žmonių skaičių. Pristatysime keletą Lietuvoje pastaraisiais metais atliktų vaikų viktimizacijos tyrimų.

2006 metais buvo atliktas tarptautinis jaunimo delinkventinio elgesio, nuostatų ir viktimizacijos tyrimas, kurio rezultatai parodė, kad 29,2 % tyrime dalyvavusių 15-17 metų vaikų per 12 mėn. patyrė vagystę, plėšimą, kūno sužalojimą arba patyčias. Dažniausiai moksleiviai nurodė patiriantys patyčias. Įdomu ir tai, kad patyrę patyčias rečiausiai teigė pranešę apie neigiamą patyrimą policijai (5,7 %). Tyrimo rezultatai rodo, merginų ir vaikų bendras viktimizacijos lygis yra labai panašus (S. Justickaja ir kt., 2008).

2007 metais Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras atliko moksleivių (12-17 m.) viktimizacijos tyrimą. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad 34 procentai vaikų 2006 metais buvo nukentėję nuo nusikalstamų veikų. 17 procentų tyrime dalyvavusių vaikų teigė patyrę fizinio skausmo sukėlimą ar nežymų sveikatos sutrikdymą, 6 procentai – nesunkų sveikatos sutrikdymą, 4 procentai – seksualinio pobūdžio nusikalstamą veiką (R. Uscila, 2008). Svarbu pažymėti ir tai, kad 84 procentai vaikų teigė nepranešę policijai apie prieš juos įvykdytas nusikalstamas veikas. Dauguma nepranešusių nemanė, kad tai, ką jie patyrė, yra rimta ir svarbu.

Remiantis 2008 metais VŠĮ „Vaiko namas“ atlikto viktimologinio tyrimo, kuriuo siekta įvertinti smurto paplitimą mokyklose, rezultatais, 83 % vaikų patiria emocinį smurtą iš kitų vaikų, 59,7 % vaikų patiria fizinį smurtą iš kitų vaikų, 10,3 % teigė patyrę seksualinį smurtą iš kitų vaikų.

2008 metais LR Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga inicijavo seksualinės prievartos globos institucijose tyrimą „Seksualinio smurto prieš vaikus paplitimas vaikų globos ir specialiojo ugdymo institucijose“, kuriame dalyvavo 2187 darbuotojai ir 3674 vaikai iš globos institucijų. Rezultatai atskleidė, kad 2/3 berniukų ir 1/3 mergaičių, dalyvavusių tyrime, yra patyrę seksualinį smurtą.

2010 metais VŠĮ Paramos vaikams centras adaptavo Lenkijos organizacijos „Fundacja Dzieci Niczyje“ sukurtą metodiką ir atliko tyrimą „Seksualinė prievarta prieš vaikus iš globos institucijų“, kuriame dalyvavo 1801 darbuotojas ir 2093 vaikai iš 36 vaikų globos namų. Remiantis atlikto tyrimo rezultatais, daugiau nei penktadalis tyrime dalyvavusių vaikų kenčia nuo bendraamžių ir suaugusių patyčių ar yra buvę, kad bendraamžiai juos primuša, suduoda. Didžiausias skaičius vaikų (4,2 %) nurodė, kad susidūrė su žodiniu tvirkinimu.

Svarbu pažymėti, kad yra atliekami viktimologiniai tyrimai atskirose Lietuvos teritorijose ar institucijose. Atliktas ne vienas tyrimas apie globos institucijose gyvenančių vaikų viktimizaciją, taip pat yra tyrimų, atliktų tam tikrose Lietuvos vietovėse, dar kiti tyrimai analizuoja tik vienos rūšies vaikų patiriamą smurtą, pavyzdžiui, fizinį smurtą ir pan. Be to, neretai viktimologinių tyrimų rezultatai yra prieštaringi.

Apibendrinant viktimologinių tyrimų duomenis, galima teigti, kad nukentėjusių vaikų yra gerokai daugiau vaikų nei rodo oficialūs statistikos duomenys. Tai galima paaiškinti keliomis priežastimis:

- Visų pirma, taip yra todėl, kad nemažai smurto prieš vaikus atvejų bandoma nusišlėpti, nutylėti. Pavyzdžiui, seksualinė prievarta yra viena iš latentinių nusikalstamų veikų ir skelbiama oficiali statistika neatspindi jos realaus lygio. Be to, kaip jau aptarėme, remiantis oficialia statistika, net penktadalis nukentėjusių vaikų yra nukentėję nuo savo tėvų, tuo tarpu didžiąją dalimi nuo vaiko tėvų priklauso, ar bus pranešta apie nusikaltimą, ypač tais atvejais, kai vaikas yra mažametis. Pavyzdžiui, A. Kiškio (2008) atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad gyventojai pranešė tik apie 11 % nusikalstamų veikų, nuo kurių jie nukentėjo 2007 metais.
- Antra, teisėsaugos institucijos ne visas veikas užregistruoja kaip nusikalstamas. A. Kiškio (2008) tyrimo rezultatai rodo, kad 2007 metais teisėsaugos institucijos užregistravo 25 kartus mažiau nusikalstamų veikų, nei žmonės jiems pranešė. Kitaip tariant, teisėsaugos institucijos 2007 metais užregistravo tik 0,4 % nusikalstamų veikų, kurias gyventojai pranešė kaip nusikalstamas. Tuo tarpu oficiali statistika remiasi būtent užregistruotomis nusikalstamomis veikomis.
- Galiausiai, kartais tam tikros veikos prieš vaikus nelaikomos smurtu, prievarta. Pavyzdžiui, fizinės bausmės dažnai net nelaikomos smurtu prieš vaiką ir todėl apie tokius atvejus nepranešama. Tyrimai rodo, kad Lietuvoje 53 % tėvų kartais taiko vaikams fizinės bausmes, tuo tarpu 5 % - dažnai (R. Jusienė, 2006).

Viktimologiniai tyrimai yra svarbūs, nes jie leidžia įvertinti tikrąjį smurto, nusikalstamų veikų prieš vaikus mastą, net jei dėl veikos nebuvo pranešta teisėsaugos institucijai arba jei jos neužregistravo teisėsaugos institucija. Be to, viktimologiniai tyrimai analizuoja ne tik nusikalstamas veikas, nuo kurių nukentėjo vaikai, bet ir įvairius kitus neigiamus poveikius patyrusius vaikus.

Nepaisant viktimologinių tyrimų reikšmės ir svarbos, Lietuvoje trūksta viktimologinių tyrimų, kurie padėtų atskleisti vaikų viktimizacinių procesų latentinę pusę (R. Uscila, 2005). Nėra atlikta išsamių viktimologinių tyrimų, kurie tyrinėtų vaikų viktimizaciją Lietuvoje. Tyrimai, kuriuose dalyvauja tik tam tikro amžiaus, tam tikroje vietovėje ar institucijoje gyvenantys vaikai, kai analizuojamas tik tam tikros rūšies smurto paplitimas, neleidžia visapusiškai įvertinti vaikų viktimizacijos Lietuvoje ir tik fragmentiškai atskleidžia esamą situaciją. Kadangi viktimologiniai tyrimai padeda nustatyti ne tik realų nusikalstamų veikų prieš vaikus mastą, tačiau įvertinti ir kitus, ne tik nusikalstamus vaikų patiriamus poveikius, būtina atlikti išsamius viktimologinius tyrimus, kurie išsamiai leistų įvertinti vaikų viktimizaciją Lietuvoje.

APIBENDRINIMAS

- Informacijos apie vaikų viktimizaciją Lietuvoje suteikia: kelių institucijų surinkti statistiniai duomenys (daugiausiai duomenų pateikia Informatikos ir ryšių departamentas prie LR Vidaus reikalų ministerijos bei Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos) ir viktimologinių tyrimų rezultatai. Pastarieji dažniausiai apima tik tam tikro pobūdžio viktimizaciją ar yra vykdomi tam tikroje teritorijoje.
- Lietuvoje trūksta vieningo statistinės informacijos šaltinio, kuriame atsispindėtų visų institucijų surinkti duomenys apie nukentėjusius vaikus. Vaiko teisių apsaugos ir teisėsaugos institucijos pateikia skirtingus duomenis apie nukentėjusius vaikus.
- Oficiali statistika pateikia labai mažai informacijos apie emocinę prievartą ir nepriežiūrą patyrusius vaikus. Analizuojant vaikų viktimizaciją, šie duomenys yra labai svarbūs.
- Atliktų viktimologinių tyrimų rezultatai leidžia teigti, kad oficiali statistika pateikia duomenis tik apie mažą dalį nuo įvairių nusikalstamų veikų ir kitų neigiamų poveikių nukentėjusius vaikus.
- Nors viktimologiniai tyrimai suteikia daugiau informacijos apie nukentėjusius vaikus, tačiau atlikti tyrimai nėra išsamūs, jų rezultatai dažnai būna prieštaringi, šie tyrimai neleidžia daryti apibendrintų išvadų apie vaikų viktimizaciją visoje Lietuvoje.

REKOMENDACIJOS

- Sukurti naują statistinių duomenų apie nukentėjusius vaikus kaupimo strategiją. Vienas statistinės informacijos šaltinis turėtų apjungti įvairių institucijų sukauptus duomenis apie nukentėjusius vaikus.
- Registruoti, stebėti net ir tuos smurto prieš vaikus atvejus arba įtarimus, kai teisinis procesas buvo nepradėtas arba buvo nutrauktas.
- Būtina reguliariai atlikti išsamius viktimologinius tyrimus, kuriuose dalyvautų įvairaus amžiaus visos Lietuvos vaikai, siekiant nustatyti įvairių neigiamų poveikių ir visų rūšių smurto patirtį.
- Stiprinti bendradarbiavimą tarp vaiko teisių apsaugos, teisėsaugos ir kitų institucijų, aiškinantis smurto prieš vaikus įtarimus bei atliekant teisinius tyrimus.
- Šviesti visuomenę ir specialistus apie smurto požymius ir jo atpažinimą, bei įtvirtinti veiksmų planą, kaip dirbti įtariant prievartą, ir su juo supažindinti specialistus.
- Stiprinti nuostatas, kad ir emocinis smurtas bei nepriežiūra sukelia neigiamas pasekmes vaiko raidai bei gali būti fizinės ar seksualinės prievartos rizikos faktoriai. Todėl labai svarbu atidžiai registruoti ir informaciją apie šį smurtą.

LITERATŪRA

Babachinaitė G. Nusikalstamumo prevencijos organizavimo viktimologiniai aspektai, Lietuvos teisės akademija, Vilnius, 2000.

Jusienė R. Fizinį bausmių taikymas šeimoje ugdant vaikus: tėvų požiūris ir galimos priežastys // Socialinis darbas. Mokslo darbai, Nr. 5, vol. 1, 2006, p. 63-71.

Justickaja S., Kalpokas V., Ūselė L. 15-17 amžiaus moksleivių delinkventinis elgesys ir viktimizacija Lietuvoje // Teisės problemos, 2008, Nr. 4, vol. 62, p. 67-108.

Kiškis A. Nusikalstamumas Lietuvoje: ko neparodo oficialioji statistika? // Jurisprudencija. Mokslo darbai, Nr. 11, vol. 113, 2008, p. 114-123.

Michailovič I. Viktimologijos raida ir perspektyvos, Vilnius: teisinės informacijos centras, 2007.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos socialinis pranešimas. 2000-2007 metų. Prieiga per internetą: www.socmin.lt

Tyrimo „Seksualinio smurto prieš vaikus paplitimas vaikų globos ir specialiojo ugdymo įstaigose“ apibendrinimas, 2008 m.

Tyrimo „Seksualinė prievarta prieš vaikus iš globos institucijų“ ataskaita, Vilnius, Paramos vaikams centras, 2010.

Tyrimo „Smurto mokyklose paplitimas, formos, priežastys, prevencija ir pagalbos priemonės“ ataskaita, Vilnius, 2008.

Uscila R. Viktimologijos pagrindai. Nusikaltimų aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje: mokslinis-metodinis leidinys, Vilnius, 2005.

Uscila R. Vaikų viktimizacija Lietuvoje // Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika. Metodinis rinkinys, Vilnius, 2007, p. 74-97.

Uscila R. Moksleivių viktimizacijos patirtis Lietuvoje // Teisės problemos, Vilnius, 2008, Nr. 1 (59) p. 92-102.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie SADM 2009 m. veiklos ataskaita.

Leidinį „Vaikų viktimizacija Lietuvoje“ parengė:

Paramos vaikams centras
Children Support Centre

Paramos vaikams centras

- Teikia kompleksinę pagalbą nuo emocinio, fizinio ir seksualinio smurto nukentėjusiems vaikams ir jų šeimos nariams: teikiama psichologinė, socialinė, psichiatrinė ir teisinė pagalba.
- Atlieka teises vaikų apklausas specialiai įrengtame Vaikų apklausos kambaryje, padeda vaikui ir šeimai pasirengti teisinėms procedūroms.
- Organizuoja mokymus, profesinės priežiūros grupes, konsultacijas, leidžia metodinę medžiagą specialistams, dirbantiems su vaikais, patyrusiais smurtą.
- Skatina tarpžinybinį įvairių sričių specialistų bendradarbiavimą. Vykdo tarpžinybinio bendradarbiavimo mokymus švietimo, sveikatos apsaugos, teisėtvarkos, socialinio darbo specialistams.

Paramos vaikams centras

Latvių g. 19A, Vilnius, LT-08113

Tel. +370 5 271 59 80, +370 611 43567

Faksas: +370 5 271 59 79

El. p. pvc@pvc.lt

Internetinės svetainės www.pvc.lt, www.vaikystebesmurto.lt